

Συνέδρια της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση

(2014)

9ο Πανελλήνιο Συνέδριο με Διεθνή Συμμετοχή "Τεχνολογίες της Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση"

Ένα παράδειγμα συμβολής των ΤΠΕ στη διδασκαλία θρησκευτικών εννοιών: διαθεματικές δραστηριότητες για τη διδασκαλία της Γέννησης του Χριστού

Ευθυμία Γουργιώτου, Φιλία Αμαργιωτάκη, Μαρίνα Παπαστεφανάκη

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γουργιώτου Ε., Αμαργιωτάκη Φ., & Παπαστεφανάκη Μ. (2022). Ένα παράδειγμα συμβολής των ΤΠΕ στη διδασκαλία θρησκευτικών εννοιών: διαθεματικές δραστηριότητες για τη διδασκαλία της Γέννησης του Χριστού. *Συνέδρια της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση*, 160-168. ανακτήθηκε από <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/cetpe/article/view/3921>

Ένα παράδειγμα συμβολής των ΤΠΕ στη διδασκαλία θρησκευτικών εννοιών: διαθεματικές δραστηριότητες για τη διδασκαλία της Γέννησης του Χριστού

Γουργιώτου Ευθυμία, Αμαργιωτάκη Φιλία, Μαρίνα Παπαστεφανάκη
egourg@yahoo.gr, filiasmail@gmail.com, mpapastefanaki@gmail.com

Περίληψη

Η εργασία αυτή αποτελεί μια μελέτη περίπτωσης σχετικά με τη διδασκαλία βασικών θρησκευτικών εννοιών με τη χρήση των Νέων Τεχνολογιών στο Νηπιαγωγείο. Πρόκειται για μια βραχυπρόθεσμη εκπαιδευτική παρέμβαση που υλοποιήθηκε σε νηπιαγωγείο στο Ηράκλειο Κρήτης, στην οποία συμμετείχαν 2 νηπιαγωγοί, 10 νήπια και 5 προνήπια. Στην εκπαιδευτική διαδικασία χρησιμοποιήθηκαν μια σειρά από Τεχνολογικά Μέσα προκειμένου τα παιδιά να έρθουν σε επαφή και να ευαισθητοποιηθούν αναφορικά με το νόημα της Γέννησης του Χριστού. Τα αποτελέσματα ήταν θετικά όσον αφορά την ανταπόκριση που υπήρξε από τη μεριά των παιδιών, το στόχο της παρέμβασης, και ιδιαίτερα ενθαρρυντικά ως προς την αξιοποίηση των δυνατοτήτων που παρέχουν οι ΤΠΕ ως διδακτικά εργαλεία. Στο συγκεκριμένο σενάριο περιγράφονται δραστηριότητες οι οποίες δεν μπορούν ή είναι δύσκολο να υλοποιηθούν με βάση τα συμβατικά μέσα ενός παραδοσιακού περιβάλλοντος μάθησης. Η δομή της εισήγησης περιλαμβάνει αφενός την ανάπτυξη του θεωρητικού πλαισίου στο οποίο βασίζεται το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό σενάριο και αφετέρου τη διερεύνηση ζητημάτων της σύγχρονης παιδαγωγικής και διδακτικής σε σχέση με το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό σενάριο.

Λέξεις-κλειδιά: Νέες Τεχνολογίες, Θρησκευτικές έννοιες, Διαθεματικές δραστηριότητες, Νηπιαγωγείο.

Εισαγωγή

Στις σύγχρονες κοινωνίες της Πληροφορίας και της Παγκοσμιοποίησης ολοένα πληθαίνουν οι αναφορές αλλά και τα ερευνητικά δεδομένα για το θετικό ρόλο της ηθικής και θρησκευτικής ανάπτυξης της προσωπικότητας του παιδιού ως παράγοντα ομαλής συγκρότησής της (Σερλέτη, Παπαστεφανάκη & Περρή, 2004; Σταυριανός, Ζαράνης, & Νύκταρης, 2004). Το περιεχόμενο και η ερμηνεία της ηθικής και της πίστης με τη θεολογική, θρησκευτική, ανθρωπολογική ή κοινωνιολογική τους διάσταση εξαρτώνται και έχουν άμεση σχέση με το περιεχόμενο της Παιδείας που επιλέγεται από τους θεσμικούς εκπροσώπους μιας κοινωνίας, και όχι μόνο. Συγκεκριμένα, το ΔΕΠΠΣ για το Νηπιαγωγείο, και ειδικότερα το Πρόγραμμα Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Δραστηριοτήτων για τη Μελέτη του Ανθρωπογενούς Περιβάλλοντος, προβάλλει ως σημαντική επιδίωξη, ανάμεσα σε άλλες, το να γνωρίσουν τα μικρά παιδιά θρησκευτικές παραδόσεις, να αναπτύξουν συναισθήματα αγάπης και αδελφούσης για όλα τα πλάσματα της γης, μέσα από δραστηριότητες οι οποίες σχετίζονται με τη χριστιανική πίστη, τα έθιμα και τις παραδόσεις της πατρίδας μας, στο Νηπιαγωγείο (ΥΠΕΠΘ-ΠΙ, 2003, σ. 601).

Θεωρητικό πλαίσιο

Οι συνεχείς συζητήσεις και αντιπαραθέσεις έχουν εμπλουτίσει τη γνώση μας αναφορικά με τη χρήση των ΤΠΕ στην προσχολική εκπαίδευση. Τα ερευνητικά δεδομένα συγκλίνουν στο ότι η ενσωμάτωση των ΤΠΕ στην καθημερινή μαθησιακή-διδακτική πράξη δυνάμει επιφέρει γόνιμα αποτελέσματα (Siraj-Blatchford & Siraj-Blatchford, 2006; Νικολοπούλου, 2009;

Π. Αναστασιάδης, Ν. Ζαράνης, Β. Οικονομίδης & Μ. Καλογιαννάκης, (Επιμ.), *Πρακτικά 9^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή «Τεχνολογίες της Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση»*. Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο, 3-5 Οκτωβρίου 2014.

Κυριδης, Δρόσος & Ντίνας, 2003), δεδομένου ότι μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως εργαλεία για την υποστήριξη της μάθησης των μικρών παιδιών, καλλιεργώντας δεξιότητες επικοινωνίας, συνεργασίας, δημιουργικότητας και γλωσσικής ανάπτυξης αυτών. Συγκεκριμένα, οι νέες αλληλεπιδραστικές τεχνολογίες διευκολύνουν τη δημιουργία περιβαλλόντων ενεργητικής μάθησης και οι πολυμεσικές τεχνολογίες βοηθούν τα μικρά παιδιά να οπτικοποιήσουν δυσνόητες έννοιες, διευκολύνοντας ταυτόχρονα τη δημιουργικότητα, τον πειραματισμό και την ανακάλυψη νέων γνώσεων (Κυριδης, Δρόσος & Ντίνας, 2003).

Τις δυνατότητες αυτές αναγνωρίζει και το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών για το Νηπιαγωγείο (βλ. ΔΕΠΠΣ- ΑΠΣ, 2003: 4310), υποστηρίζοντας την ένταξη των ψηφιακών εφαρμογών στις καθημερινές δράσεις, με σκοπό «να εξοικειωθούν τα παιδιά με απλές βασικές λειτουργίες του υπολογιστή και να έλθουν σε μια πρώτη επαφή με διάφορες χρήσεις του». Ανάλογη σημασία στη χρήση των ΤΠΕ αποδίδεται και από τον *Οδηγό Νηπιαγωγού*, όπου ο υπολογιστής, όταν αξιοποιηθεί σε κατάλληλα οργανωμένο μαθησιακό περιβάλλον, μπορεί να ενισχύσει την αλληλεπίδραση μεταξύ των παιδιών, την κοινωνικοποίησή τους, την ευελιξία της σκέψης, τη δημιουργικότητά τους, την ανάπτυξη της ικανότητάς τους για επίλυση προβλημάτων, καθώς και την ανάπτυξη της αυτονομίας τους (Δαφέρμου, Κουλούρη & Μπασαγιάννη, 2006).

Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο θα αξιοποιηθεί αυτή η πρακτική έχει μεγάλη σημασία για την ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών, και αυτό έχει αποτελέσει πηγή προβληματισμών στο χώρο της επιστημονικής κοινότητας. Ερευνητές όπως οι Hertzog και Klein (2005) υποστηρίζουν πως η τεχνολογία, όταν χρησιμοποιείται σωστά, έχει την ικανότητα να συνεισφέρει ευεργετικά στη μάθηση των παιδιών. Αντιθέτως, ερευνητές όπως οι Cordes και Miller (2000) τονίζουν πως δεν υπάρχουν αξιόπιστα εμπειρικά δεδομένα που να τεκμηριώνουν την παιδαγωγική αξία των ψηφιακών και διαδικτυακών εφαρμογών στην προσχολική αγωγή, περιγράφοντας επίσης αρκετές βλαβερές συνέπειες στην υγεία και τη μάθηση των παιδιών. Σε γενικές γραμμές και στο πλαίσιο του προβληματισμού που δημιουργήθηκε από τη μία αναφορικά με το νόημα και την καταλληλότητα της χρήσης των ΤΠΕ από μικρά παιδιά, και από την άλλη στον τρόπο με τον οποίο οι εκπαιδευτικοί θα τις αξιοποιήσουν στη μαθησιακή διαδικασία, οι ερευνητές πρότειναν τη συνδυαστική χρήση μεταξύ των παραδοσιακών εκπαιδευτικών μέσων και των ΤΠΕ, και όχι την αντικατάστασή τους από αυτά (Φεσάκης, 2008). Τα παιδιά ενθαρρύνονται με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού να προσεγγίζουν βασικές έννοιες που αφορούν τον υπολογιστή, να αποκτούν στοιχειώδεις δεξιότητες χειρισμού λογισμικού γενικής χρήσης και να «παίζουν» με ασφάλεια, χρησιμοποιώντας τον υπολογιστή στο πλαίσιο των δυνατοτήτων της ευαίσθητης ηλικίας τους. Τέλος, τα παιδιά ευαισθητοποιούνται και ενθαρρύνονται να αναγνωρίζουν τον υπολογιστή ως χρήσιμο εργαλείο για τον άνθρωπο (ΥΠΕΠΘ-ΠΙ, 2003, σελ. 590).

Με βάση την ελληνική βιβλιογραφία, διαθέτουμε λίγα εμπειρικά δεδομένα σχετικά με τη χρήση και την αξιοποίηση των ΤΠΕ στην καθημερινή εκπαιδευτική πρακτική στο Νηπιαγωγείο (Οικονομίδης, & Ζαράνης, 2010; Νικολοπούλου, 2009). Πέρα από το θεσμικό επίπεδο, οι διαδικασίες ενσωμάτωσης των ΤΠΕ στο χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα, στη βάση της αναζήτησης μεθόδων και κατάλληλων προγραμμάτων, καθώς και στη διερεύνηση των δυνατοτήτων ένταξής τους στις διαφορετικές γνωστικές περιοχές, δεν εξελίσσονται με ικανοποιητικό ρυθμό (Ζαράνης, Οικονομίδης, 2006; Ζαράνης & Οικονομίδης, 2008; Ζαράνης, Τσάρα, 2008). Το ερώτημα αν θα πρέπει οι Νέες Τεχνολογίες να μπου στην εκπαίδευση ή όχι τείνει πλέον να αντικατασταθεί από το εξής ερώτημα: «Με ποιον τρόπο θα εφαρμοστούν, ώστε οι εκπαιδευτικοί να βοηθηθούν στις νέες ανάγκες του έργου τους, όπως προκύπτουν από την

ίδια την πραγματικότητα, και τα παιδιά να μπορέσουν να αντλήσουν τα μεγαλύτερα οφέλη μέσα από την καλύτερη αξιοποίησή τους;»

Το ζήτημα της θρησκευτικής ανάπτυξης στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών δεν αναφέρεται ρητά (υπάρχει μια μικρή αναφορά γενικού περιεχομένου), προβλέπονται όμως μια σειρά από δραστηριότητες σχετικές με την επαφή των παιδιών με τη χριστιανική πίστη, τα έθιμα και τις πανανθρώπινες αξίες του Χριστιανισμού. Ο σχεδιασμός τέτοιων δραστηριοτήτων περιλαμβάνει την υλοποίηση σημαντικών γνωστικών και κοινωνικών στόχων (περιγραφές, συζητήσεις, υποθέσεις, ανάπτυξη επιχειρηματολογίας, ενδυνάμωση θετικών συναισθημάτων κ.ά.). Παράλληλα, η χρησιμοποίηση των ΤΠΕ σε τέτοιες διαδικασίες, εκτός από τη θετική τους συμβολή και την ενδυνάμωση των δραστηριοτήτων, οδηγεί τα παιδιά να καταλάβουν τη χρησιμότητα των Νέων Τεχνολογιών με βιωματικό τρόπο (Οικονομίδης, 2009). Αυτός ήταν και ο λόγος που μας ώθησε να διερευνήσουμε, σε πραγματικές συνθήκες τάξης, το *πώς* και με *ποιον* τρόπο η χρήση Νέων Τεχνολογιών μπορεί να συμβάλει γόνιμα στο σχεδιασμό ελκυστικών μαθησιακών εμπειριών, οι οποίες έχουν νόημα και ενδιαφέρον για τα παιδιά, αναφορικά με τη χριστιανική πίστη, τα έθιμα και την καλλιέργεια συναισθημάτων αγάπης, αποδοχής και αλληλεγγύης προς τους συνανθρώπους και τα πλάσματα της γης (ΥΠΕΠΘ-ΠΙ, 2003).

Στόχος

Έτσι, ο βασικός στόχος της εργασίας ήταν η διδασκαλία θεμελιωδών θρησκευτικών εννοιών με τη χρήση Νέων Τεχνολογιών στο νηπιαγωγείο. Ουσιαστικά, πρόκειται για μια βραχυπρόθεσμη εκπαιδευτική παρέμβαση που υλοποιήθηκε σε νηπιαγωγείο του Ηρακλείου και αναλύεται στους παρακάτω μαθησιακούς στόχους:

Ειδικότεροι διδακτικοί στόχοι

α. Ως προς το γνωστικό αντικείμενο

1. Να έρθουν σε επαφή με τα κείμενα των Ευαγγελίων, που αποτελούν σημαντικό μέρος της χριστιανικής λογοτεχνίας. 2. Να μάθουν την ιστορία της γέννησης του Χριστού μέσα από αυθεντικό κείμενο. 4. Να εκφράσουν προηγούμενες θρησκευτικές εμπειρίες. 5. Να εκφράσουν συναισθήματα. 6. Να έρθουν σε επαφή με πίνακες βυζαντινής τέχνης. 7. Να ακούσουν βυζαντινούς ύμνους και τροπάρια. 8. Να μπουν στο κλίμα κατάνυξης που υπάρχει τις ημέρες των Χριστουγέννων. 10. Να αποτυπώσουν με ζωγραφική βασικά στοιχεία της ιστορίας.

β. Ως προς τη χρήση των Νέων Τεχνολογιών

1. Να εξοικειωθούν με το μαθησιακό περιβάλλον του Η/Υ ως περιβάλλον εργασίας το οποίο θα ευνοεί τους ελεύθερους αλλά και οργανωμένους πειραματισμούς όλων των μορφών, ώστε, μέσα από αυτούς, να ανακαλύψουν τις δυνατότητες του κάθε μέσου. Ταυτόχρονα, αυτό το περιβάλλον εργασίας θα υποστηρίζει την επικοινωνία και την ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των εμπλεκόμενων. 2. Να γνωρίσουν διαφορετικές χρήσεις του υπολογιστή, του στερεοφωνικού, του ψηφιακού μαγνητοφώνου, της μηχανής προβολής, της φωτογραφικής μηχανής, ως εργαλείων ανακάλυψης, δημιουργίας και έκφρασης στο πλαίσιο των καθημερινών δραστηριοτήτων τους. 3. Να γνωρίσουν συγκεκριμένα λογισμικά τα οποία θα τους βοηθήσουν να ανακαλύψουν, να κατανοήσουν, να εμπεδώσουν τη νέα γνώση.

γ. Ως προς τη μαθησιακή διαδικασία

1. Να μάθουν να συνεργάζονται, να ανταλλάσσουν απόψεις και να καταλήγουν σε κοινά συμπεράσματα, με σεβασμό στις διαφορετικές απόψεις. 2. Να τονώσουν την αυτοεκτίμηση και την αυτοεικόνα τους μέσα από ομαδοσυνεργατικές διαδικασίες. 3. Να αναδεικνύουν τις ήδη υπάρχουσες γνώσεις τους και να τις χρησιμοποιούν για την οικοδόμηση των νέων εννοιών. 4. Να αναπτύξουν την κριτική σκέψη τους. 5. Να ασκηθούν ώστε να εφαρμόζουν ορθές τεχνικές διαλόγου και επιχειρηματολογίας. 6. Να καλλιεργηθεί η ικανότητα λήψης αποφάσεων. 7. Να συμμετέχουν και να απολαμβάνουν δραστηριότητες δημιουργικής έκφρασης.

Μέθοδος

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια μελέτη περίπτωσης που υλοποιήθηκε σε ολόημερο νηπιαγωγείο στο Ηράκλειο Κρήτης, στην οποία συμμετείχαν 2 νηπιαγωγοί, 10 νήπια και 5 προνήπια. Στη διδακτική παρέμβαση, η μία νηπιαγωγός συμμετείχε στην υλοποίηση των δραστηριοτήτων και η άλλη τις κατέγραφε με βιντεοκάμερα. Τα βασικά ερωτήματα της παρέμβασης ήταν *πώς* και με *ποιον* τρόπο οι ΤΠΕ θα υποστηρίξουν, ως εκπαιδευτικά εργαλεία, τη θεματική προσέγγιση με θέμα τη Γέννηση του Χριστού από τη διδακτική ενότητα του ΔΕΠΠΣ «Παιδί και περιβάλλον: Ανθρωπογενές περιβάλλον και αλληλεπίδραση».

Οργάνωση της διδασκαλίας και απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή

Στην παρέμβαση χρησιμοποιήθηκαν τα παρακάτω διδακτικά εργαλεία: Ως λογισμικό παρουσίασης χρησιμοποιήσαμε το PowerPoint, για να προβάλλουμε πίνακες σχετικούς με την Γέννηση, βιντεοπροβολέα, ταινία animation με θέμα τη Γέννηση, βιντεοκάμερα για τη βιντεοσκόπηση των δραστηριοτήτων, radioCD, ψηφιακή φωτογραφική μηχανή, ψηφιακό κασετόφωνο ηχογράφησης, CD μουσικής, ψηφιακές εικόνες έργων τέχνης, διαδικτυο (εύρεση εικόνων, ταινίας animation). Ως εργαλεία συλλογής δεδομένων χρησιμοποιήσαμε τη βιντεοσκόπηση, τα παιδικά σχέδια, την ψηφιακή ηχογράφηση συνέντευξης.

(Γνωστικά) Προσπαιτούμενα

Ως προς την προϋπάρχουσα γνώση δεν κρίθηκε αναγκαία η ύπαρξή της. Ωστόσο, οι εκπαιδευτικοί είχαν φροντίσει και από τα προηγούμενα μαθήματα να εισαγάγουν τα παιδιά στην έννοια της Γέννησης του Χριστού, μέσα από τη γενικότερη θεματική προσέγγιση που είχε οργανωθεί στο πλαίσιο του θέματος αυτού. Σχετικά με τις ΤΠΕ, είναι φανερό ότι τα παιδιά πρέπει να είναι σε θέση να αναζητούν πληροφορίες στο διαδικτυο. Επίσης, είναι ανάγκη να έχουν ήδη έλθει σε επαφή και να έχουν εξοικειωθεί με τα λογισμικά που αναφέρονται παραπάνω.

Διδακτική προσέγγιση

Μεθοδολογική προσέγγιση

Το θεωρητικό υπόβαθρο του συγκεκριμένου σεναρίου βασίστηκε στις γνωστικές θεωρίες μάθησης –τον εποικοδομητισμό (βλ. Dewey, 1916; Piaget & Inhelder, 2000), την ανακαλυπτική μάθηση και τις κοινωνικοπολιτισμικές θεωρήσεις (Vygotsky, 1978:86) για τη μάθηση–, οι οποίες, μεταξύ άλλων, προτείνουν οι ψηφιακές και διαδικτυακές εφαρμογές να αξιοποιούνται από μια μικρή ομάδα παιδιών, αντί από το κάθε παιδί ξεχωριστά, που καθοδηγείται διακριτικά από τον/την εκπαιδευτικό, διότι με αυτόν τον τρόπο το κάθε παιδί

έχει την ευκαιρία να συμμετέχει ενεργά στις δραστηριότητες και να αξιοποιεί την κοινωνική αλληλεπίδραση που του προσφέρει η ομάδα στην απόκτηση γνώσης. Προτείνεται επίσης τα παιδιά, έπειτα από τις ατομικές ψηφιακές δραστηριότητές τους, να αλληλεπιδρούν με την παιδαγωγική ομάδα, ανταλλάσσοντας απόψεις για τις εμπειρίες τους και τα προβλήματα που τυχόν συνάντησαν και αναζητώντας από κοινού την κατάλληλη λύση. Αυτό γίνεται φανερό διότι, όπως περιγράφεται στο συγκεκριμένο σενάριο διδασκαλίας, η γνώση ανακαλύπτεται από τα ίδια τα παιδιά, τα οποία εργάζονται στις ομάδες τους για να υλοποιήσουν τις εν μέρει (προ)οργανωμένες δραστηριότητες, ενώ η εκπαιδευτικός έχει ρόλο συντονιστή και εμπυχωτή των ομάδων. Εξαιτίας της μικρής αλλά και της μέτριας εξοικειώσής των παιδιών με τον Η/Υ, η εκπαιδευτικός παρεμβαίνει καθοδηγητικά και ενισχυτικά, εντοχρητώνοντας διακριτικά την όλη διαδικασία. Η μάθηση συντελείται στο συγκεκριμένο πολιτισμικό πλαίσιο το οποίο την καθορίζει, με την αλληλεπίδραση παιδιών και εκπαιδευτικών.

Διδακτική προσέγγιση με ΤΠΕ

Η εκπαιδευτικός βοήθησε τα παιδιά να εξερευνήσουν το διαδίκτυο με τη χρήση ενός διαφωλλιστή, ώστε να ανακαλύψουν πληροφορίες, να τις διαχειριστούν, να τις κατανοήσουν, να τις ταξινομήσουν και να σταθούν κριτικά απέναντί τους. Δόθηκε, επίσης, μια καταπληκτική ευκαιρία στον εκπαιδευτικό να θίξει θέματα σχετικά με την ασφαλή και στοχευμένη πλοήγηση στο Διαδίκτυο, καθώς και με την υιοθέτηση κριτικής στάσης απέναντι σε όλες τις πληροφορίες. Το λογισμικό γενικής χρήσης **PowerPoint** ήταν ανοιχτού τύπου και επέτρεψε τη δημιουργική σύνθεση και παρουσίαση γεγονότων ή εννοιών τις οποίες έχουν ανακαλύψει και αξιολογήσει για τη σπουδαιότητά τους. Επίσης, εξασφάλισε την ενεργό συμμετοχή του παιδιού στην οικοδόμηση της γνώσης και προσέφερε ευκαιρίες για ομαδική δραστηριότητα, προάγοντας το πνεύμα της συνεργασίας και του αλληλοσεβασμού μεταξύ των παιδιών. Το λογισμικό **Hot Potatoes** έδωσε τη δυνατότητα στα παιδιά να δημιουργήσουν διάφορα «παιχνίδια» σχετικά με το θέμα τους και «παιζοντας» να εδραιώσουν τη νέα γνώση. Ο **επεξεργαστής κειμένου** αποτέλεσε μια νέα μέθοδο γραφής, ποιοτικά διαφορετικής από την παραδοσιακή, που κατέδειξε την εξέλιξη των παιδιών στη γραφή και ευνόησε την πολυτροπικότητα στην έκφρασή τους. Η χρήση του προγράμματος **Google Earth** έδωσε την ευκαιρία στα παιδιά να κατακτήσουν το χώρο μέσα στον οποίο συνέβησαν τα γεγονότα. Με τον τρόπο αυτόν η νέα γνώση εδραιώθηκε και δόθηκε η δυνατότητα να επεκταθεί η συγκεκριμένη ενότητα και σε άλλες γνωστικές περιοχές.

Διαδικασία υλοποίησης

Με αφορμή τη θρησκευτική γιορτή των Χριστουγέννων σχεδιάστηκαν ένα σύνολο από δραστηριότητες για να έρθουν σε επαφή τα παιδιά με την ιστορία της Γέννησης του Χριστού. Αναλυτικότερα, το νηπιαγωγείο διέθετε δύο αίθουσες. Στη μία αίθουσα τα παιδιά ασχολούνταν με ελεύθερες δραστηριότητες. Έπειτα κλήθηκαν στην άλλη αίθουσα, όπου οι εκπαιδευτικοί είχαν δημιουργήσει περιβάλλον με ερεθίσματα θρησκευτικού τύπου, όπως βυζαντινή μουσική και προβολή σε βιντεοπροβολέα ταινίας (animation) με θέμα τη Γέννηση του Χριστού, για να γνωρίσουν τα παιδιά τις θρησκευτικές παραδόσεις μας. Επιδίωξή τους ήταν η δημιουργία συνθηκών έκπληξης και προβληματισμού στα παιδιά, ώστε να συνδέσουν συνειρμικά πιθανές προηγούμενες εμπειρίες και γνώσεις τους με τα Χριστούγεννα. Τόσο η προβολή της ταινίας όσο και το μουσικό ερέθισμα βοήθησαν τα παιδιά να εστιάσουν τη σκέψη τους και να πραγματοποιήσουν επιτυχημένες προβλέψεις για το θέμα της ιστορίας που θα ακολουθούσε.

Δημιουργήθηκαν ευχάριστο κλίμα και συνθήκες ασφάλειας για να αναπτυχθούν σχετικοί διάλογοι. Μέσο ανάγνωσης αποτέλεσε το *Κατά Λουκάν Ευαγγέλιον*, που βρισκόταν κατάλληλα σκεπασμένο στο καβαλέτο της τάξης. Προκειμένου τα παιδιά να το αποκαλύψουν χρησιμοποιήθηκε η τεχνική με τα «παραθυράκια»: με τη σειρά που κάθονταν, η εκπαιδευτικός τα σήκωνε ένα ένα, τους ζητούσε να ανοίξουν το παραθυράκι με το σωστό αριθμό και τα ρωτούσε τι νόμιζαν ότι έβλεπαν από πίσω. Κάθε φορά που κάποιο παιδί δυσκολευόταν να βρει τον αριθμό που έπρεπε να ανοίξει, η εκπαιδευτικός το παρακινούσε να κοιτάξει το ημερολόγιο της τάξης, όπου οι αριθμοί ήταν γραμμένοι με τη σειρά. Αφού λοιπόν ανοίχτηκαν όλα, ρώτησε τα παιδιά τι πίστευαν ότι κρυβόταν από πίσω. Χαρούμενα, κατάλαβαν ότι επρόκειτο για το Ευαγγέλιο. Ρώτησε στη συνέχεια τα παιδιά τι είναι το Ευαγγέλιο και διαπιστώθηκαν με έκπληξη η ποικιλία και ο πλούτος των εμπειριών τους. Καθώς ακούγονταν οι ιδέες των παιδιών, η εκπαιδευτικός τις κατέγραφε με τη βοήθειά τους, συλλαβίζοντάς τες, στα κουτάκια του ιστογράμματος. Παράλληλα, δίπλα τους κολλούσε και την αντίστοιχη εικόνα. Οι ιδέες που ακούστηκαν και γράφτηκαν ήταν οι εξής: «Το Ευαγγέλιο το διαβάζει ο παπάς στην εκκλησία, όταν πάμε με τη μαμά μου». «Είναι πολύ μεγάλο βιβλίο, ολόχρυσο». «Εγώ το έχω φιλήσει». «Λέει ιστορίες για τον Χριστό, λέει η μαμά μου, αλλά εγώ δεν καταλαβαίνω τίποτα και παίζω με τα άλλα παιδιά». «Εγώ το έχω δει να το κρατάει ο παπάς όταν κάνει γύρω γύρω».

Η εκπαιδευτικός πρότεινε στα παιδιά να τους διαβάσει μια ιστορία. Τα παιδιά δέχτηκαν και έγινε η ανάγνωση του πρωτότυπου κειμένου της Γέννησης από μετάφραση. Ξεκίνησε λοιπόν να διαβάζει την ιστορία της Γέννησης του Χριστού χρησιμοποιώντας έναν ξύλινο δείκτη και σταματούσε σε κάποια σημεία προκειμένου να δίνει την ευκαιρία στα παιδιά να ανακαλύπτουν τη λέξη που ακολουθούσε. Αυτή η αλληλεπιδραστική διαδικασία τους άρεσε πολύ, για αυτό και ζήτησαν να διαβάσει την ιστορία και δεύτερη φορά. Τα παιδιά, αν και γνώριζαν την ιστορία, την άκουγαν με προσοχή.

Στη συνέχεια, η εκπαιδευτικός προχώρησε στην αποδόμηση του κειμένου με σκοπό τη βαθύτερη κατανόηση της ιστορίας: Πού διαδραματίζεται η ιστορία; Για τι ακριβώς μας μιλάει η ιστορία; Πού γεννήθηκε ο μικρός Χριστός; Ποιους άλλους είχε μέσα η φάτνη; Πώς έλεγαν τη μητέρα του μικρού Χριστού; Πώς έλεγαν τον πατέρα του; Ποιοι ήρθαν να επισκεφτούν τον μικρό Χριστό; Τι του έφεραν; Πώς φωτιζόταν η φάτνη;

Η εκπαιδευτικός, εκτελώντας χρέη γραφέα, κατέγραψε τις απαντήσεις δίπλα στις ερωτήσεις. Στη συνέχεια, ρώτησε τα παιδιά πού θα μπορούσαν να ψάξουν για να μάθουν περισσότερα για τη Γέννηση του Χριστού. Τα παιδιά ανέφεραν τον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Χωρίστηκαν, λοιπόν, σε τρεις ομάδες: η μία ομάδα θα έψαχνε για το ταξίδι του Ιωσήφ και της Μαρίας στη Βηθλεέμ, η δεύτερη για το γεγονός της Γέννησης και η τρίτη για τον ερχομό των Μάγων και την επιστροφή της Μαρίας στην έρημο. Η εκπαιδευτικός είχε προετοιμάσει για κάθε ομάδα ένα λογισμικό PowerPoint, με την προβολή παρουσίασης έργων βυζαντινής τέχνης τα οποία σχετιζόνταν με τα βασικά στοιχεία της αφήγησης. Η επιλογή και ο τρόπος διατύπωσης των ερωτήσεων ακολούθησαν τη μεθοδολογία του Feldman (1994). Στο ξεκίνημα, τα παιδιά κλήθηκαν να παρατηρήσουν και να περιγράψουν τον πίνακα. (*Τι βλέπεις; Περιγράψε την εικόνα. Βρες αντικείμενα και πρόσωπα. Παρατήρησε κάτι περίεργο ή ξεχωριστό; Ποιο είναι το θέμα;*) Στη συνέχεια, κλήθηκαν να αποκρυπτογραφήσουν τα εκφραστικά μέσα του καλλιτέχνη - τεχνοτροπικά-μορφολογικά στοιχεία (χρώματα, υλικά, γραμμές, σχήματα, μοτίβα, επίπεδα, σύνθεση, εικαστικά τεχνάσματα κ.ά.). Κατόπιν, έκριναν, σύγκριναν και ερμήνευσαν πληροφορίες, (*Αυτό που βλέπεις στο έργο μοιάζει με κάποια γνωστή εικόνα; Ποια ώρα της ημέρας ζωγραφίστηκε; Γιατί ο καλλιτέχνης ζωγραφίζει έτσι; Τι αγαπά περισσότερο; Υπάρχει κάποιο σημείο του πίνακα που μπορεί να συνδεθεί με τη ζωή του δημιουργού;*), έκφραση βιωμάτων και εμπειριών (*Σύγκρισε τα δύο έργα. Σύγκρισε τα μορφικά στοιχεία του έργου*

με έργα δυτικότροπης ή βυζαντινής τεχνικής με το ίδιο θέμα). Στο τέλος, φαντάστηκαν (Τι θα συνέβαινε αν ζωντανέυαν τα αντικείμενα; Τι σκέφτονται οι ζωγραφισμένες μορφές; Δηγήσου τη συνέχεια του πίνακα. Τι ακούς βλέποντας το έργο; Πού θα ήθελες να κρυφτείς μέσα στο έργο;) και δημιούργησαν. (Ζωγράφισε έναν χαμένο πίνακα του καλλιτέχνη. Πώς θα ήταν σήμερα ζωγραφισμένο το έργο;) Η διαδικασία αυτή αποτέλεσε ένα διαδοχικό πέρασμα από το παιχνίδι της παρατήρησης στο παιχνίδι της ερμηνείας, και από εκεί στο παιχνίδι της φαντασίας και της δημιουργίας.

Στη συνέχεια, κάθε ομάδα κλήθηκε να επικεντρωθεί σε έναν από τους παρακάτω πίνακες και με τη βοήθεια του προγράμματος *Jigs@w Puzzle* να προσπαθήσει να ενώσει τα κομμάτια ενός πάζλ, προκειμένου να δημιουργήσει ολόκληρη την εικόνα και με αντιγραφή και επικόλληση να την τοποθετήσει σε ένα κενό έγγραφο. Περιέγραψαν με δικά τους λόγια τα πρόσωπα της ιστορίας και με το πρόγραμμα ζωγραφικής ζωγράρισαν ελεύθερα ό,τι τους έκανε εντύπωση από τον πίνακα.

Οι δραστηριότητες που ακολούθησαν την προσέγγιση των έργων βασίστηκαν στη βίωση της αισθητικής εμπειρίας των παιδιών. Τα παιδιά προσπάθησαν να ανασυνθέσουν και να δημιουργήσουν μέσα από τις εμπειρίες τους, εκφράζοντας τα συναισθήματά τους. Επιχείρησαν να ζωντανέψουν τον πίνακα και να τον αναπαραστήσουν παντομιμικά. Η θεατρική δράση επενδύθηκε με βυζαντινή μουσική, την οποία επέλεξαν τα παιδιά από μια λίστα που είχε προετοιμάσει η εκπαιδευτικός σε ένα CD-ROM και η δραστηριότητα βιντεοσκοπήθηκε αλλά και φωτογραφίστηκε, για να αξιοποιηθεί αργότερα παιδαγωγικά. Μερικά παιδιά ανα-διηγήθηκαν την ιστορία και την ηχογράφησαν με ψηφιακό μαγνητόφωνο. Όλοι μαζί άκουσαν την ηχογράφιση και συζήτησαν τι θα έκαναν το υλικό αυτό. Έτσι, στη γωνιά του υπολογιστή δημιουργήθηκε ένας φάκελος με τίτλο «Χριστούγεννα», όπου τα παιδιά έβαλαν μέσα το βίντεο, και σε ομάδες των τριών είχαν εφεξής τη δυνατότητα να το χρησιμοποιούν μόνο τους. Δημιούργησαν, επίσης, έναν άλλο φάκελο με τις φωτογραφίες. Ακόμα έγραψαν ένα CD με τις ηχογραφήσεις και τη βυζαντινή μουσική για τη γωνιά του στερεοφωνικού, όπου τα παιδιά μπορούσαν να το ακούν με ακουστικά.

Για την τελική αξιολόγηση της νέας γνώσης δόθηκαν στα παιδιά δύο φύλλα εργασίας. Στο πρώτο φύλλο τα παιδιά δεν χρειάστηκε να χρησιμοποιήσουν υπολογιστή. Περιελάμβανε ένα σύνολο εικόνων με τα έργα τέχνης που χρησιμοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας και ζητήθηκε από τα παιδιά να σχηματίσουν την ιστορία της Γέννησης, κολλώντας τις εικόνες κατά χρονική ακολουθία. Το δεύτερο φύλλο εργασίας συμπληρώθηκε από τα παιδιά με τη βοήθεια του υπολογιστή και του λογισμικού PowerPoint, και απαιτούσε από αυτά να χρησιμοποιήσουν το «ποντίκι» για να ενώσουν τα κομμάτια μιας εικόνας της Γέννησης του Χριστού με την ολόκληρη αντίστοιχη της, καθώς και να διαγράψουν το κομμάτι που δεν ταίριαζε με καμία από τις εικόνες.

Συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα των καταγραφών και των παρατηρήσεων που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της παραπάνω θεματικής προσέγγισης οδήγησαν στις εξής διαπιστώσεις: Αρχικά, δημιουργήθηκαν συνθήκες μάθησης που κράτησαν αμείωτο το ενδιαφέρον των παιδιών και εμπλούτισαν τη μαθησιακή διαδικασία. Αναπτύχθηκαν μεταξύ τους πιο πλούσιες και πιο σύνθετες αλληλεπιδράσεις, που τα ενθάρρυναν να συμμετάσχουν στις δραστηριότητες με μεγαλύτερο ενθουσιασμό. Έκαναν πιο λεπτομερείς παρατηρήσεις και πιο σύνθετα σχόλια όσον αφορά τη συμμετοχή τους στο υπό διαπραγμάτευση θέμα. Όλα συμμετείχαν με μεγαλύτερη ευκολία και διάθεση. Επιπλέον, γνώρισαν τις λειτουργίες, τις χρήσεις και τις δυνατότητες που παρέχουν οι ΤΠΕ γενικότερα και ειδικότερα στην

κατανόηση θρησκευτικών εννοιών, δίνοντας αισιόδοξη απάντηση στην αρχική υπόθεση ότι η χρήση τους στο νηπιαγωγείο μπορεί να παρέχει ένα νέο πλαίσιο αλληλεπιδραστικής επικοινωνίας, μέσα στο οποίο θα δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για την κατανόηση θρησκευτικών εννοιών από τα μικρά παιδιά..

Στο επίπεδο των εκπαιδευτικών, οι ΤΠΕ διεύρυναν και εμπλούτισαν το υλικό που θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν στη μαθησιακή διαδικασία, συμπεριλαμβανομένων κινούμενων και στατικών εικόνων, ήχων, μαγνητοσκοπημένων στιγμιότυπων, μικρών κειμένων κ.λπ., και παράλληλα αύξησαν τους τρόπους με τους οποίους αυτό το υλικό χρησιμοποιήθηκε στο πλαίσιο ατομικών ή συνεργατικών προσεγγίσεων. Προσέφεραν τη δυνατότητα στους εκπαιδευτικούς να δομήσουν πιο πλούσια σε νοήματα μαθησιακά περιβάλλοντα (πολλαπλές αναπαραστάσεις της πραγματικότητας, πρόσβαση σε πρωτογενείς και ποικίλες πηγές κ.λπ.) και διαμόρφωσαν ένα πλαίσιο επικοινωνίας με τα νήπια, που δεν είχε στόχο τη «μεταφορά» γνώσεων μέσω της τεχνολογίας, αλλά επέτρεψε τη γνωστική επεξεργασία μέσω των δυνατοτήτων που η ίδια η τεχνολογία παρέχει στην ανάλυση και την κατασκευή νέων εννοιών.

Ολοκληρώνοντας, η τεχνολογία, μέσα από διδακτικές μεθοδολογίες οι οποίες συνδέονται με τις ανάλογες παιδαγωγικές θεωρίες μάθησης, έχει τη δυνατότητα να συμβάλλει ευεργετικά στην ολόπλευρη ανάπτυξη των μικρών παιδιών. Το ζητούμενο, λοιπόν, είναι να αξιοποιήσουν οι παιδαγωγοί τις ψηφιακές και τις διαδικτυακές εφαρμογές στην εκπαίδευση, μέσα σε μια ατμόσφαιρα συνεργασίας και επικοινωνίας των παιδιών, καθοδηγώντας διακριτικά τις τεχνολογικές δράσεις τους, έτσι ώστε τα παιδιά να μπορούν να παίζουν με ασφάλεια και να αποκομίζουν χρήσιμη ψηφιακή και τεχνολογική γνώση. Ένα σύγχρονο νηπιαγωγείο στα χέρια της σύγχρονης τεχνολογικής κοινωνίας έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει την τεχνολογία ευεργετικά για την ενίσχυση των μαθησιακών ικανοτήτων των αυριανών πολιτών.

Συνολικά, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι τα αποτελέσματα της μελέτης ανταποκρίνονται στις προσδοκίες της υπόθεσής μας. Δεν θεωρούμε, όμως, ότι είναι αρκετά ώστε να διασφαλίσουν ότι η θετική ανταπόκριση και αποδοχή από τα παιδιά δεν οφείλονται στον πρώτο ενθουσιασμό από την παρουσίαση των θρησκευτικών εννοιών με τη χρήση των Νέων Μέσων. Πιστεύουμε ότι τα αποτελέσματα της μελέτης θα μας βοηθήσουν να εμπλουτίσουμε τη διαδικασία ώστε να καταστεί πιο αποτελεσματική και ουσιαστική προς τελικό όφελος των μικρών παιδιών.

Βιβλιογραφία

- Βασιλόπουλος Χ. (1996). *Θρησκευτική αγωγή και αυτονομία του παιδιού*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Feldman, E. (1994). *Becoming human through art*. Englewood Cliffs, N.J., σελ 10.
- Piaget, J. & Inhelder, B. (2000). *The psychology of the child*. New York: Basic Books.
- Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological process*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press.
- Γκλιάνου-Χριστοδούλου Ν., & Γουργιώτου Ε. (2009). Στάσεις των νηπιαγωγών δημόσιων και ιδιωτικών νηπιαγωγείων για τη χρήση του υπολογιστή στην προσχολική τάξη, *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, Σεπτέμβριος 2009, 148-166.
- Δαφέρμου Χ., Κουλούρη Π. & Μπασαγιάννη Ε. (2006). *Οδηγός Νηπιαγωγού: Εκπαιδευτικοί σχεδιασμοί – Δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Ζαράνης Ν. & Τσάρα Ε. (2008). Εκπαιδευτικό Λογισμικό στα Μαθηματικά για τα πρώτα χρόνια της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Στο *6ο Πανελλήνιο Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος με θέμα: Ελληνική Παιδαγωγική & Εκπαιδευτική Έρευνα*.
- Ζαράνης Ν. & Οικονομίδης Β. (2008). *Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών στην Προσχολική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Γρηγόρης.

- Ζαράνης Ν., Οικονομίδης Β. (2006). Οι Απόψεις των Νηπιαγωγών για τη χρήση του Διαδικτύου στο Νηπιαγωγείο. Στο (επιμ.) *Πρακτικά 3ο Πανελλήνιο Συνέδριο «Κριτική, Δημοιοργική, Διαλεκτική Σκέψη στην Εκπαίδευση»*, (σ. 455-466).
- Ζούμας Ευ. (2001). Η συμβολή της θρησκευτικής αγωγής στην κοινωνικοποίηση των νηπίων. *Μακεδόν*, 8, 179-190.
- Κόμης Β. (2004). *Εισαγωγή στις εκπαιδευτικές εφαρμογές των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών*. Αθήνα: «Νέες Τεχνολογίες».
- Κυρίδης Α., Δρόσος Β. & Ντίνας Κ. (2003). *Η πληροφοριακή-επικοινωνιακή τεχνολογία στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, το παράδειγμα της γλώσσας*. Αθήνα: «Τυπωθήτω».
- Νικολοπούλου Κ. (2009). *Οι τεχνολογίες της πληροφορίας και των επικοινωνιών στην προσχολική εκπαίδευση*. Αθήνα: Πατάκης.
- Οικονομίδης Β. (2009). Οι Κοινωνικές σπουδές στο Ενιαίο Διαθεματικό Πλαίσιο Σπουδών για το Νηπιαγωγείο. Στο Κ. Δ. Μαλαφάντης (επιμ.) *Πρακτικά ΙΙ' Διεθνούς Παιδαγωγικού Συνεδρίου «Αναλυτικά Προγράμματα και Σχολικά Εγχειρίδια: Ελληνική Πραγματικότητα και διεθνής εμπειρία»*. Αθήνα: Διάδραση.
- Σερέτη Ε., Παπαστεφανάκη Μ. & Περρή Κ. (2004). Τα γενέθλια του Χριστού. Στο (επιμ.) *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου «Ηθική και Θρησκευτική Ανάπτυξη και Αγωγή του Παιδιού»* (σ. 314-322), Ρέθυμνο: Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Κρήτης.
- Siraj-Blatchford, I., & Siraj-Blatchford, J. (2006). *A guide to developing the ICT curriculum for early childhood education*. UK: Trentham Books.
- Σταυριανός Κ., Ζαράνης Ν., & Νύκταρης Κ. (2004). Η διδασκαλία της παραβολής του Ασώτου με τη βοήθεια υπολογιστή. Στο (επιμ.) *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου «Ηθική και Θρησκευτική Ανάπτυξη και Αγωγή του Παιδιού»* (σ. 323-331), Ρέθυμνο: Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Κρήτης.
- ΥΠΕΠΘ-ΠΠ, (2003). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Φεσάκης Γ. (2008). Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών στην προσχολική εκπαίδευση, διαστάσεις και προοπτικές. Στο Β. Κόμης (επιμ.), *Πρακτικά του 4^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου «Διδακτική της Πληροφορικής»* (σ. 415-424). Πάτρα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών.
- Χοντολίδου Ε. (1999). Εισαγωγή στην έννοια της πολυτροπικότητας, *Γλωσσικός Υπολογιστής*, 1, 115-118.